

Kan de inhoud van een inktpot zomaar veranderen in een boek?

In zijn *De prijswinnaars*, een roman die m.i. behoort tot de echte 'wereldliteratuur', suggereert de Argentijnse schrijver Julio Cortázar (1914-1984) de schrijfact als de wonderbaarlijke verandering van een inktpot in een boek.¹

Laat de inktpot vandaag - zelfs bij de ouderen onder ons - definitief zijn vervangen door een laptop en een klavier, die inktpot blijft de metafoor van het verbazende medium waarvan de hersenen zich kunnen bedienen om hun eigen 'constructies' te muteren naar de wereld van het waarneembare.

De hersenen van de pure fictieschrijver verbeelden zich een wereld. Die wereld wordt vervolgens gemuteerd naar een waarneembaar eindpunt, nl. een schriftuur. De taak van die hersenen is op dat ogenblik volbracht: het boek is geschreven. De hersenen treden dus opnieuw in het gelid voor een nieuwe opdracht, een nieuw verhaal.

Maar in de hersenen van de pure historiograaf, die geacht wordt zich niets zomaar te verbeelden,² verloopt dit proces nog complexer dan bij de pure fictieschrijver. De historiograaf plukt op onbevangen wijze massaal veel informatie uit de waarneembare wereld, moduleert en bewerkt die informatie en zendt haar ten slotte terug naar diezelfde waarneembare wereld. En bovendien doet de historiograaf eigenlijk 'work in progress', hij rent voortdurend van hot naar haar. Want een historiografisch product is nooit helemaal af, het is nooit 'geschiedenis'.

Neem nu de bijdrage *De unieke betekenis van "Ter Waarheid" 1921-1922 en het cultuurpolitieke klimaat na de Eerste Wereldoorlog*, die door historicus Romain Vanlandschoot

1. J. Cortázar, *De prijswinnaars*, Utrecht, 2003, p. 227 (Oorspronkelijke titel: *Los Premios*, 1960). In die (grotendeels) psychologische roman observeert de auteur het gedrag van een groep inwoners van Buenos Aires, die elkaar op de meest willekeurige manier ontmoeten - nl. als winnaars van een loterijspel - en samen een wereldreis ondernemen in een cruiseschip.
2. De Vlaamse auteur Louis-Paul Boon (1912-1979) verontschuldigde zich bij het verschijnen van zijn historische roman *Pieter Daens. Of hoe in de negentiende eeuw de arbeiders van Aalst vochten tegen armoede en onrecht omdat "geen enkel woord fantasie in het hele boek te vinden is"*. (Amsterdam, 1971, p. 7)

recentelijk werd gepubliceerd in *Joris van Severen. Jaarboek, nr. 15*.³ Vanlandschoot is als geen ander vertrouwd met 'het leven' en 'de werken' van een reeks persoonlijkheden zoals Hugo Verriest, Cyriel Verschaeve, Joris Van Severen e.a., die allen uitgesproken referentiefiguren zijn binnen de Vlaamse beweging.

Maar terreinkennis is natuurlijk nooit echt definitief. Het blijft dus '*work in progress*'. Daarom noemt Vanlandschoot zijn hierboven genoemd tijdschriftartikel over Joris Van Severen een "*verfijnde biografie*", die betrekking heeft op een bepaalde, zij het een cruciale periode in het leven van Van Severen. In feite nodigt Vanlandschoot zodoende zichzelf uit om dit soort verfijningen verder te zetten. Zo'n uitdaging schept natuurlijk hoge verwachtingen.

Dit omvangrijk artikel over Van Severen wordt door Lode Wils in onderhavig *Wt*-nummer onderworpen aan een kritische lezing. Dat levert op zijn minst een beklijvend besluit op: terwijl Van Severens gezindheid door Vanlandschoot – m.b.t. de periode vóór 1921-1922 – wordt getypeerd als links-democratisch-socialistisch, situeert Wils de latere dinasoleder reeds vanaf 1916 als "*een man van rechts*". Wils steunt zich voor zijn oordeel op "*de dominerende plaats van de katholieke godsdienst en van de aristocratie in de maatschappijvisie van Van Severen*".

Afhankelijk van de gehanteerde argumenten, van hun kadering en van de regressieve invulling van de definities van "*links*" en "*rechts*", hoeven de benaderingen van Wils en Vanlandschoot in wezen geen botsende visies te zijn.

Wordt dus vervolgd.

De hiervoor geciteerde vaststellingen en punten van discussie voeren de lezer terug naar de antiburgerlijke strekkingen die het geestelijk-ideologische klimaat beheersten tijdens de eerste jaren na de Eerste Wereldoorlog. Daarenboven verplaatste de dynamiek van de radicale Vlaamse beweging zich, van het (in publieke onmin gevallen) 'activisme' naar het (meer aanvaarde) 'frontisme'. Beide strekkingen en bewegingen hadden het Vlaams-nationalisme geradicaliseerd, maar thans stond de herinnering aan de oorlog tussen hen in, ofschoon de synergie tussen beide nooit geheel verdween. Die synergie herstelde zich zelfs enigszins doordat de repressie tegenover de activisten streng was en vaak het averechtse effect sorteerde. Daarenboven bleek de (aanvankelijk sterke) afkeer voor het collaboratieverleden betrekkelijk snel uitgediend.

Over de strafrechtelijke aspecten van die repressie publiceerde rechtshistoricus Jos Monballyu reeds herhaaldelijk vernieuwend onderzoek in ons tijdschrift. In het onderhavige nummer zet hij dat onderzoek verder, met *De strafrechtelijke repressie van het Vlaamse activisme tijdens de Eerste Wereldoorlog in Duitse krijgsges-*

3. Ieper, 2011, pp. 19-106.

vangenkampen (november 1918 tot juli 1925). Deel 2. Vooral de wijze waarop "schoon schip [werd gemaakt] met het activisme in Göttingen" komt daarin aan bod.

Wie het activisme in Vlaanderen verbindt met het activisme in de Duitse krijgsgevangenkampen, kan nauwelijks heen om de figuur van de Vlaamse radicale publicist en militant Raf Verhulst (1866-1941). De vrij populaire schrijver bezocht in 1917 namelijk de krijgsgevangenkampen – in Göttingen en elders –, als afgevaardigde van de Raad van Vlaanderen. Verhulst zou zich na de Wereldoorlog overigens in Göttingen vestigen, waar hij een onderwijsloopbaan opbouwde en ook zijn schrijverschap niet zonder enig succes verder zette.

Zoals Armand Van Nimmen opmerkt in zijn *De uitreiking van de Rembrandtprijs aan Raf Verhulst in 1941. Een politiek spektakel met voor- en naspel*, genoot Verhulst in Duitsland niet de erg ruime lezerskring die bijvoorbeeld Felix Timmermans daar verwierf. Anderzijds kon Verhulst daar wel rekenen op ruime steun in de academische en de ambtelijke wereld.

Zowel Verhulst als Timmermans werden bekroond met de Rembrandtprijs, die werd geïnspireerd en gefinancierd door de Duitse rijke handelaar en mecenas Alfred Toepfer (1894-1994). Verhulst ontving die spraakmakende culturele onderscheiding in 1941, Timmermans in 1942.

Naar aanleiding van de uitreiking van de prijs in maart 1941 in Antwerpen, verbleef Verhulst gedurende enkele dagen in de scheldestad, waar hij feestelijk werd omgeven door de oude 'strijdmakkers' uit het activisme en door een aantal coryfeeën van het radicale, pro-Duitse Vlaams-nationalisme. Hij overleed op 24 maart in Aken, slechts een paar dagen na zijn terugkeer in Duitsland.

Uit de bijdrage van Frank Seberechts "*Liewer op 'n meshoop*". *De Zuid-Afrikaanse Kompagnie en de Dietsse uitwijking na de Tweede Wereldoorlog* blijkt dat de integralistische cultus van de Vlaamse identiteit zich na de Tweede Wereldoorlog enigszins kon doorzetten, alleszins op bepaalde terreinen.⁴

Een van die terreinen, misschien wel het wervingsgebied bij uitstek, was dat van de spontane of noodgedwongen emigratie. Vlamingen die uitweken naar een vreemd land konden in een nieuwe omgeving hun radicale Diets-nationalistische identiteit heropbouwen. Seberechts typeert dat als "*het meewerken aan de regeneratie van het Dietsse volk*." (Cf. het Engelstalig 'abstract' van zijn bijdrage op p. 397). Dat het (stam)verwante Zuid-Afrika hiertoe de beste kansen bood, ligt voor de hand.

4. M.b.t. het kader van de integralistische tendens in de Vlaamse beweging, zie F.-J. Verdoodt, *Wij, ontwikkelde Vlamingen van de Voorlinie... De Frontbeweging tijdens de Eerste Wereldoorlog: een culturele identiteit geprangd tussen een reële Belgische natie en een ideële Vlaamse natie, tussen het soldatenoffer en de politieke droom* in: E. Witte, G. Kurgan-van Hertenryk, E. Lamberts e.a., *Natie en democratie – Nation et démocratie. 1890-1921*, Brussel, 2007, pp. 293-304.

De bedenkers van de Zuid-Afrikaanse Kompagnie of ZAK gingen er immers vanuit dat Nederland, Vlaanderen en Zuid-Afrika samen een betrokken partij vormden voor de idee van de Dietse eenheid.

Frank Seberechts bouwde zijn bijdrage op rondom twee documenten die (wellicht in 1947) werden geredigeerd en verspreid door de bovengenoemde organisatie ZAK. Hij vermoedt dat die documenten in omloop werden gebracht in de middens van de toenmalige dissidente Vlaams-nationalistische jeugdbeweging.

FRANS-JOS VERDOODT | REDACTIESECRETARIS WT